

С.А.Тукебаева¹, Д.И.Ордагулова¹., Н.А.Мухаметжанова²

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Алматы, Қазақстан)

²Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті (Астана, Қазақстан)

ЖОО СТУДЕНТТЕРІНІҢ ЭМПАТИЯЛЫҚ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ ДЕҢГЕЙІН ЗЕРТТЕУ

Аңдатпа

Мақалада психология ғылымындағы адамдар арасындағы қарым-қатынастар мен әлеуметтік шарттарда орталық көрсеткіш болып табылатын эмпатияны зерттеу бағыттары қарастырылады. ЖОО студенттері арасында эмпатия деңгейін және оның әртүрлі аспектілерін салыстырмалы талдау нәтижелері көрсетілді, сонымен қатар зерттелушілердің, екі тобындағы эмпатикалық тенденциялардың ерекшеліктері анықталды және талданды. Зерттеудің екі кезеңі ұсынылған: теориялық және эксперименттік. Зерттеудің теориялық кезеңінде "эмпатикалық қабілеттер" ұғымының мәні ашылады, оны түсіндіруге әртүрлі авторлық көзқарастар талданады. Зерттеудің эксперименттік кезеңінде диагностикалық зерттеу нәтижесінде эмпатияның даму деңгейі төмен студенттер – эксперименттік топты құрған үшінші курс студенттері анықталды. Жалпы зерттеуге 40 ерікті сыналушы студенттер қатыстырылды. Эмпатикалық тенденциялар деңгейін эксперименттік зерттеу Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университетінің Психология мамандығы мен Ақпараттық жүйелер мамандығының 3 курс студенттерімен жүргізілді. Эксперименттің мақсаты, міндеттері таныстырылды. *Зерттеудің мақсаты:* студенттердің эмпатиялық тенденциялары деңгейін зерттеу. *Зерттеудің болжамы:* студент-психологтар мен студент-программистердің эмпатиялық тенденциясы деңгейі арасында айырмашылықтар көрінеді. Қойылған болжам Манн-Уитнидің U-критерийі көмегімен расталды. Психолог студенттері мен программист студенттердің эмпатия деңгейінде айырмашылықтар бар, атап айтқанда: психология бағытында оқитын студенттердің эмпатия деңгейі программист студенттердің эмпатия деңгейінен біршама жоғары.

Түйін сөздер: эмпатия, эмпатия деңгейі, сезім, жылулық, эмоционалды жағдай.

С.А.Тукебаева¹, Д.И.Ордагулова¹., Н.А.Мухаметжанова²

¹Казахский национальный педагогический университет им.Абая (Алматы, Казахстан)

²Евразийский национальный университет им.Л.Н. Гумилева (Астана, Казахстан)

ИССЛЕДОВАНИЕ УРОВНЯ ЭМПАТИЧЕСКИХ ТЕНДЕНЦИЙ СТУДЕНТОВ ВУЗОВ

Аннотация

В статье рассматривается изучение эмпатии в психологии, которая является центральным показателем межличностных отношений и социальных условий. Были представлены результаты сравнительного анализа уровня эмпатии и ее различных аспектов среди студентов вузов, а также выявлены и проанализированы особенности эмпатических тенденций в обеих группах изучаемых. Представлены два этапа исследования: теоретический и экспериментальный. На теоретическом этапе исследования раскрывается сущность понятия «эмпатические способности», анализируются различные авторские взгляды на его трактовку. На экспериментальном этапе исследования в результате диагностического исследования были выявлены студенты с низким уровнем эмпатии - студенты третьего курса, составившие экспериментальную группу. Всего в исследовании приняли участие 40 студентов. Экспериментальное исследование уровня эмпатических тенденций провели студенты 3 курса Казахского национального педагогического университета имени Абая по специальности «Психология» и «Информационные системы».

Представлены цель и задачи эксперимента. Цель исследования: изучить уровень эмпатических тенденций студентов. Гипотеза исследования: существуют различия между уровнем эмпатических тенденций студентов-психологов и студентов-программистов. Поставленная гипотеза была подтверждена с помощью U-критерия Манна-Уитни. Имеются различия в уровне эмпатии студентов-психологов и студентов-программистов, в частности, уровень эмпатии студентов-психологов значительно выше, чем уровень эмпатии студентов-программистов.

Ключевые слова: эмпатия, уровень эмпатии, чувства, теплота, эмоциональное состояние.

S.A.Tukebaeva¹, D.I.Ordagulova¹, N.A.Mukhametzhanova²

¹*KazNPU named after Abai (Almaty, Kazakhstan)*

²*L.N.Gumilyov Eurasian National University (Astana, Kazakhstan)*

RESEARCH OF THE LEVEL OF EMPATHIC TENDENCIES OF UNIVERSITY STUDENTS

Abstract

The article examines the study of empathy in psychology, which is a central indicator of interpersonal relationships and social conditions. The results of a comparative analysis of the level of empathy and its various aspects among university students were presented, as well as the features of empathic tendencies in both groups of students were identified and analyzed. Two stages of research are presented: theoretical and experimental. At the theoretical stage of the study, the essence of the concept of "empathic abilities" is revealed, various authors views on its interpretation are analyzed. At the experimental stage of the study, as a result of a diagnostic study, students with a low level of empathy were identified - third-year students who made up the experimental group. A total of 40 students took part in the study. An experimental study of the level of empathic tendencies was conducted by 3rd year students of the Kazakh National Pedagogical University named after Abay, majoring in Psychology and Information Systems. The purpose and objectives of the experiment are presented. The purpose of the study: to study the level of empathic tendencies of students. Research hypothesis: there are differences between the level of empathic tendencies of psychology students and software students. The hypothesis was confirmed using the Mann-Whitney U-test. There are differences in the level of empathy of students-psychologists and students-programmers, in particular, the level of empathy of students-psychologists is much higher than the level of empathy of students-programmers.

Keywords: empathy, level of empathy, feelings, warmth, emotional state.

Kіpіcne

Қазіргі уақытта басқалардың проблемаларына, олардың сезімдеріне, тәжірибесіне немқұрайлы қарайтын адамдарды кездестіру жиі кездеседі. Кейбіреулер жылап жатқан баланың, ауру қарттың немесе азап шеккен жануардың жанынан жай ғана өтіп кете алады. Эмпатия көптеген адамдар арасындағы қарым-қатынастар мен әлеуметтік шарттарда орталық көрсеткіш болып табылады. Қазіргі психологияда эмпатия адамның басқа адамның орнында өзін таныстыру, басқа адамның сезімдерін, тілектерін, идеялары мен әрекеттерін еріксіз деңгейде түсіну, көршісіне оң көзқараспен қарау, оған ұқсас сезімдерді сезіну, оның қазіргі эмоционалдық жағдайын түсіну және қабылдау қабілетін білдіреді. Өңгімелесушіге жанашырлық таныту дегеніміз - жағдайға оның көзқарасымен қарау, оның эмоционалдық күйін «тыңдай» білу.

Эмпатия әдетте бір адамның басқа адамның сезімдері мен тәжірибесін білу қабілеті ретінде түсініледі. Бұл басқа біреудің жеке басын және оның өмірлік қиындықтарының ерекшеліктерін түсінудің негізгі кілттерінің бірі. В.В.Бойко эмпатияны басқа адамның

психоэнергетикалық кеңістігіне «кірудің» тазартылған құралы болып табылатын басқа адамның рационалды-эмоционалды-интуитивтік рефлексиясының нысаны ретінде анықтайды [1].

Жоғары оқу орындарында білім алатын студенттер эмпатияның әртүрлі даму деңгейімен бітіреді. Көптеген адамдар басқалармен байланыс орнатуда қиындықтарға тап болады, әдетте, олар адамдармен жұмыс жасаудан гөрі белгілі бір кәсіппен айналысуды жөн көреді. Білім беру психологиясы бойынша бакалавр дәрежесін алу "адам-адам" принципіне әсер етуді білдіреді, сондықтан эмпатикалық қабілеттер болашақ психологтардың кәсіби дайындығы қалыптасатын өзек болып табылады [2]. Дәл осы эмпатия, адамның басқа адамның эмоционалды жағдайларын түсіну қабілеті, оған деген жанашырлық, өзін жақсы түсіну үшін объектімен уақытша саналы түрде сәйкестендіру, бакалавр үшін өзінің тұтастығын, ізгі ниетін сақтау құралы болып табылады, бірақ ол үшін гуманитарлық бағыттағы адамның жоғары дамыған және тұрақты жеке қасиеті болуы керек [3]. Сондықтан, басқа адамдармен қарым-қатынаста эмпатияның көрінісін дамыту және жетілдіру жоғары білім беру жағдайында жеке тұлғаны қалыптастырудың маңызды міндеті болып табылады, оны біз драмалық терапия көмегі арқылы шешуге тырысамыз. Дәл осында қатысушылардың тұлғалық және кәсіби маңызды қасиеттері объективтіленеді, сондықтан студенттер тобында драмалық терапияны қолдану олардың эмпатикалық қабілеттерінің дамытуға көмектеседі [4].

Психологиядағы эмпатия тұжырымдамасына шағын талдау жасаймыз. "Эмпатия" терминін психологияға Э. Титченер ішкі әрекетті білдіру үшін енгізген, оның нәтижесі басқа адамның жағдайын интуитивті түсіну болып табылады. Психологиялық сөздікте осы терминнің келесі анықтамасы ұсынылған: "Эмпатия (грек тілінен. *empathia*-эмпатия) - қазіргі психологияның категориясы, ол адамның өзін басқа адамның орнында елестету, басқа адамның сезімдерін, тілектерін, идеялары мен әрекеттерін түсіну, көршісіне жағымды қарау, оған ұқсас сезімдерді сезіну, оның эмоционалды жағдайын түсіну және қабылдау қабілетін білдіреді" [5]. Орыс психологиясында эмпатия мәселесі 70-жылдардың ортасынан бастап зерттелуде. Эмпатияның бірқатар маңызды құбылыстары зерттелді және ашылды. Көптеген ресей зерттеушілері эмпатия мәселесімен айналысты: И. В. Климова [6], Т. П. Гаврилова [7], Л. П. Стрелкова [8], И. М. Юсупов [9] және т. б.

Біздің ойымызша, эмпатия – бұл адамдардың сәтті өзара әрекеттесуіне көмектесетін әлеуметтік дағдыларға жауап беретін "эмоционалды мәдениеттің" бөлігі, эмпатия-адамзаттың көрсеткіші.

Біздің әрқайсымыз үнемі басқа адамды тыңдау, қолдау және түсіну қажеттілігіне тап боламыз. Кейбіреулер бұл оңай және қарапайым, ал кейбіреулер үшін бұл өте қиын міндет. Бұл әсіресе әлеуметтік мамандық адамдарының қарым-қатынас дағдылары мен қарым-қатынастарында айқын көрінеді.

Ғылыми зерттеу әдіснамасы

Біздің зерттеуімізге 40 ерікті сыналушы студенттер (орташа жастары- 21, SD=5,5) қатысты. Эмпатикалық тенденциялар деңгейін эксперименттік зерттеу Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университетінің Психология мамандығы мен Ақпараттық жүйелер мамандығының 3 курс студенттерімен жүргізілді. Эксперименттің мақсаты, міндеттері таныстырылды. Эксперименттік зерттеудің талабына сәйкес студенттерден шынайы жауап берулері сұралды.

Іріктеу төмендегі негіздер бойынша өткізілді:

1) зерттелетіндер бір жас тобында, студенттер болып табылады.

2) пәндер ретінде екі түрлі мамандық студенттері (психологтар мен бағдарламашылар) алынды.

Зерттеудің мақсаты: студенттердің эмпатиялық тенденциялары деңгейін зерттеу.

Зерттеудің болжамы: студент-психологтар мен студент-программистердің эмпатиялық тенденциясы деңгейі арасында айырмашылықтар көрінеді.

Зерттеу үшін мынандай әдістер қолданылды:

I. Эмпирикалық:

1) обсервациялық (қадағалау);

2) психодиагностикалық (И. М. Юсуповтың «Эмпатия деңгейінің диагностикасы» әдістемесі).

II. Деректерді талдаудың математикалық-статистикалық әдістері (U- Манна-Уитни өлшемі).

Зерттеу келесідей жүргізілді: біраз уақыт біз алдымен психология мамандығы бойынша білім алып жатқан студенттерді, содан кейін ақпараттық жүйелер мамандығы бойынша білім алушы студенттерді бақыладық. Студенттердің мінез-құлқынан кейбір айырмашылықтар байқалынды. Сабақ үрдісі арасындағы үзілісте психологтардың студенттер басқа студенттерге қарағанда бір-бірімен тығыз қарым-қатынаста болғаны байқалды. Программистердің мінез-құлқы әлдеқайда ұстамды болды.

Бұдан кейін, студенттердің эмпатиялық тенденциялары деңгейін зерттеу үшін И.М.Юсуповтың «Эмпатия деңгейінің диагностикасы» әдісі жүргізілді. Бұл әдіс эмбебап болып табылады, өйткені ол эмпатияның жалпы деңгейін ғана емес, сонымен қатар адам өмірінің әртүрлі салаларындағы оның деңгейін де анықтауға мүмкіндік береді. Алты диагностикалық шкаланың көмегімен анықталады. Тестте сондай-ақ жазылған көрсеткіштерді сенімді түрде бағалауға мүмкіндік беретін сенімсіздік, сенімділік және психологиялық қорғаныс шкалалары да бар. Тесттің сенімділік, валидтілік және дискриминативтілік көрсеткіші жоғары.

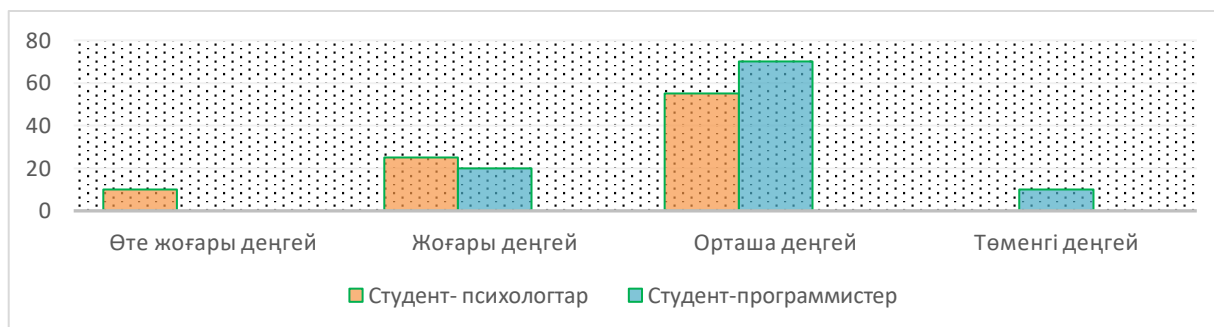
Енді осы әдістеме бойынша алынған нәтижелердің сенімділігін растау үшін біз Манна-Уитнидің U-критерийін пайдалана отырып, зерттелуші топтардың қалыптастырушы эксперименттен кейінгі нәтижелері арасындағы айырмашылықтардың статистикалық мәнділігін анықтадық. Ол үшін эмпирикалық зерттеу болжамдарын құрдық.

H0 болжам: студент-психологтар мен студент-программистердің эмпатиялық тенденциясы деңгейі арасында айырмашылықтар жоқ.

H1 болжам: студент-психологтар мен студент-программистердің эмпатиялық тенденциясы деңгейі арасында айырмашылықтар бар.

Зерттеу нәтижелері және оларды талқылау

И. М. Юсуповтың "Эмпатия деңгейін диагностикалау" әдісінің нәтижелері бойынша келесі қорытынды жасауға болады. Сауалнаманың қажетті мәлімдемелеріне сәйкес барлық пәндердің жауаптарын есептей отырып, біз барлығы жеткілікті түрде шын жүректен жауап берді деп айта аламыз, шкаламен зерттелген көрсеткіштердің қосындысы: сенімсіздік, сенімділік және психологиялық қорғау қалыпты жағдайға енді (0 – 3 – ке дейін) , сондықтан біз алған мәліметтер сенімді. Сонымен, біз әр диагностикалық шкала бойынша қорытынды жасаймыз:

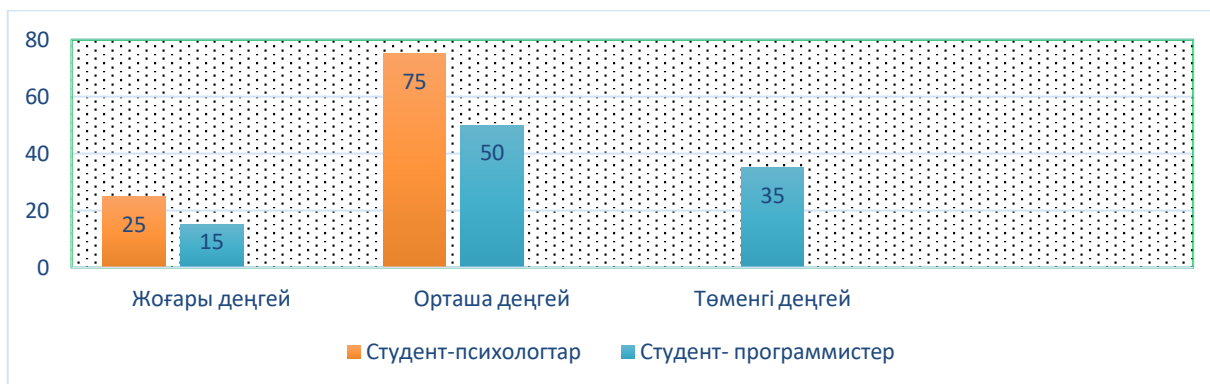
Сурет 1. Шкала бойынша эмпатикалық тенденциялардың пайызы «Ата-анамен эмпатия» («Эмпатия деңгейін диагностикалау» әдістемесі) И.М.Юсупов)

Студент-психологтардың нәтиже көрсеткіштерін талқылаймыз. Аталған шкала бойынша психологтардың 10% – ы эмпатияның өте жоғары деңгейіне ие, бұл респонденттердің жауаптылығын, өз ата-аналарына деген жанашырлығын көрсетеді, келтірілген ренішті кешіру, олардың өміріне, сезімдеріне, көңіл-күйіне терең қызығушылық танытады. Жоғары көрсеткіш 25% - да анықталды . Орташа коэффициент зерттелгендердің 55% - ынан алынды, бұл жақын адамдарға жанашырлық, түсіну және кешіру мүмкіндігі туралы айтады. 10% төмен нәтиже көрсетті.

Студент-программистердің нәтиже көрсеткіштері. Осы шкала бойынша зерттелгендердің 10% – ы эмпатияның жоғары деңгейіне ие, бұл ата-аналарға деген жанашырлықтың, оларды түсінудің, ренішті кешірудің, олардың өміріне, сезімдері мен тәжірибелеріне

немқұрайдылықтың дамыған қабілетін көрсетеді. Орташа көрсеткіш 70% - да анықталды, бұл отбасы мүшелеріне жанашырлық танытуға, олардың проблемаларына бей-жай қарамауға бейімділікті көрсетеді.

Келесі шкала бойынша алынған нәтиже мәліметтерді көрсетеміз.(Сурет 2)

Сурет 2. «Жануарларға эмпатия» шкаласы бойынша эмпатиялық тенденциялардың пайызы («Эмпатия деңгейін диагностикалау» әдістемесі И.М. Юсупов)

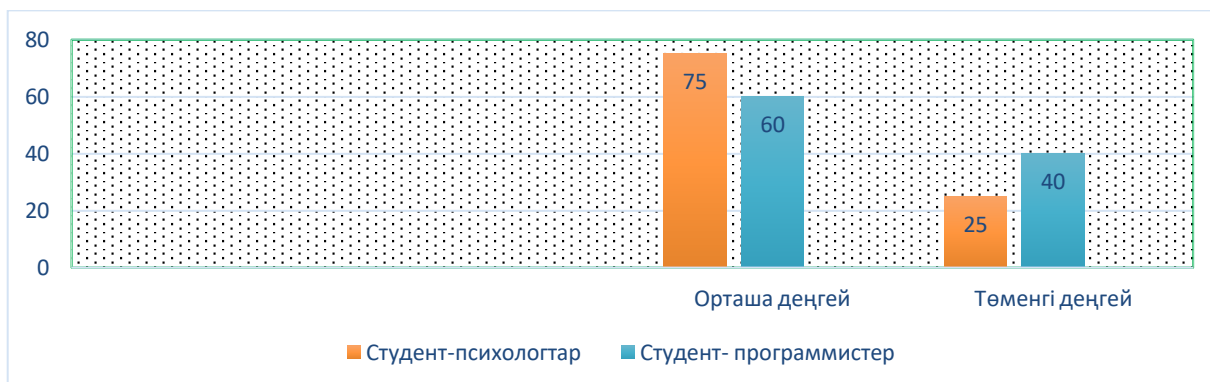
Студент- психологтардың алған нәтижелері(сурет 2):

Бұл шкала бойынша респонденттердің 25% - ы эмпатияның жоғары деңгейіне ие, бұл субъектілердің жанға деген жанашырлығын, оларға деген терең қызығушылығын, қаңғыбас жануарды үйге алып кету және жәбірленушіге көмек көрсету мүмкіндігін көрсетеді. 75% орташа нәтиже көрсетті. Бұл деңгей адамдарға жануарларға жанашырлық, көмектесуге деген ықылас, немқұрайлылық таныту үрдісі туралы айтуға мүмкіндік береді.

Енді, студент- программистердің алған нәтижелерін қарастырамыз (сурет.2.):

Орташа эмпатия зерттелген студенттердің 50% - ында анықталған, бұл жануарларға, олардың жағдайына, қиындықтарына, жанашырлыққа бейімділікті көрсетеді. Төмен коэффициент-субъектілердің қалған 15%. Бұл көрсеткіш жануарларға деген жанашырлықтың, оларға немқұрайдылықтың, көмек көрсетуден бас тартудың төмен дамыған қабілетін көрсетеді.

Келесі «Қарт адамдарға эмпатия» шкаласы бойынша алынған нәтиже мәліметтерді көрсетеміз.(сурет 3)

Сурет 3. "Қарттарға эмпатия" шкаласы бойынша эмпатиялық тенденциялардың пайыздық қатынасы ("Эмпатия деңгейін диагностикалау" әдісі И. М. Юсупов)

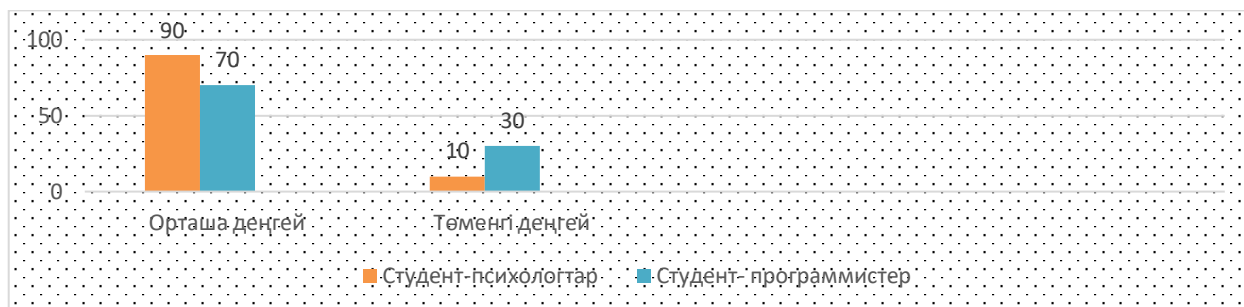
Студент- психологтардан алынған нәтижелер(сурет 3):

Зерттелушілердің 75%-ы эмпатияның орташа деңгейін көрсетті, бұл қарттарға деген жанашырлыққа, эмпатия танытуға бейімділігін, герантологиялық ерекшеліктерін жақсы түсінетіндіктерін көрсетеді. Төмен нәтиже 25 % табылды, бұл төмен көрсеткішті көрсетеді қарт адамдармен түсіністік пен эмпатия жасау қабілеті дамымағандығынан хабар береді.

Студент- программистерден алынған нәтижелер (сурет 3).

Бұл шкала бойынша орташа эмпатия респонденттердің 60% - ында анықталған, бұл жанашырлыққа, шыдамдылыққа және қарттарға немқұрайлы қарамауға бейім екенін

көрсетеді. Басқалары 40% төмен деңгейге ие, бұл субъектілердің шамадан тыс күтімге, қорлауға, қарттардың мінез-құлқына, түсінуге және көмектесуге құлықсыздығын көрсетеді. Келесі, «Балаларға эмпатия» шкаласы бойынша алынған нәтиже мәліметтерді көрсетеміз.(сурет 4)

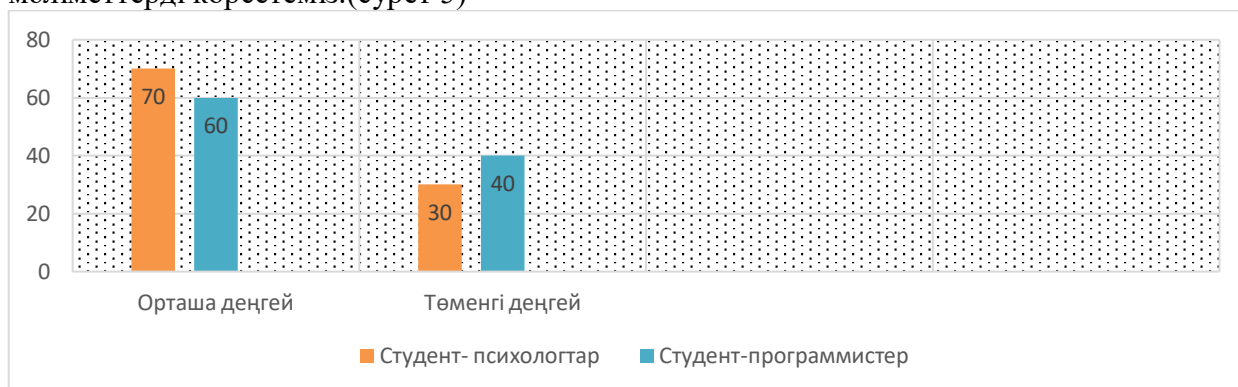
Сурет 4. "Балаларға эмпатия" шкаласы бойынша эмпатиялық тенденциялардың пайыздық қатынасы ("Эмпатия деңгейін диагностикалау" әдісі И. М. Юсупов)

Студент- психологтардан алынған нәтижелер(сурет 4):

Респонденттердің 90% - ы эмпатияның орташа деңгейін көрсетті, бұл балаларға деген жанашырлықты, олармен ортақ тіл таба білуді және өзара әрекеттесуді қалайтындығын көрсетеді. Төмен көрсеткіш 10% болды, бұл балалармен байланыс орнатуда қиындықтар туындағанын көрсетеді.

Студент-программистердің нәтижелері бойынша қорытынды жасаймыз (сурет.4.): Эмпатияның орташа коэффициенті зерттелетіндердің 70% - ында анықталды. Осы нәтижеге сәйкес сіз балалармен қарым-қатынас жасай аласыз, оларды түсініп, оларға көзқарас таба аласыз. 30% төмен нәтиже көрсетті, бұл балаларға жанашырлық танытудың дамыған қабілетінің жоқтығын, олардың мінез-құлқын, көңіл-күйін жиі түсінбейтіндігін көрсетеді.

Келесі, «Көркем әдебиет кейіпкерлеріне эмпатия» шкаласы бойынша алынған нәтиже мәліметтерді көрсетеміз.(сурет 5)

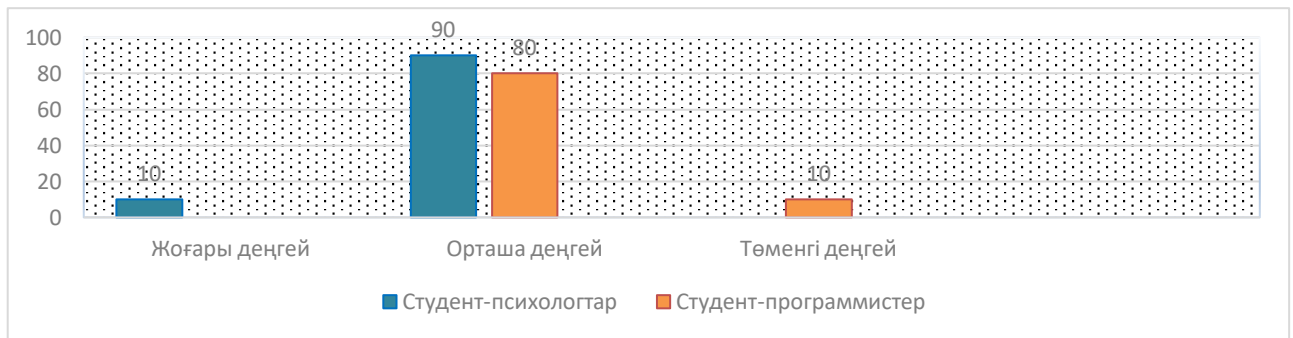

Сурет 5. "Көркем әдебиет кейіпкерлеріне эмпатия" шкаласы бойынша эмпатиялық тенденциялардың пайыздық қатынасы ("Эмпатия деңгейін диагностикалау" әдісі И. М. Юсупов)

Бұл шкала бойынша студент-психологтардың 80% орташа эмпатия көрсеткішіне ие болды, бұл олардың фильмдер/кітаптар кейіпкерлеріне жанашырлық танытуға бейімділігін, кейіпкер рөліне үйрену қабілетін көрсетеді. Қалған 20% -ында төмен нәтиже бар, бұл респонденттердің фильмдерді көргенде, кітап оқығанда, олардың сезімдері мен тәжірибесіне емес, кейіпкерлердің әрекеттеріне назар аударатынын көрсетеді.

Студент-программистер жауаптары бойынша мынадай қорытынды жасауға болады (5-сурет): Студенттердің 60%-ы эмпатияның орташа деңгейін көрсетті, бұл олардың фильм сюжеті дамуына эмоционалды түрде әрекет ету, олардың сезімдерін түсіну қабілетін көрсетеді. өнер туындыларының қаһармандары. Төмен коэффициент 40% табылды, бұл кейіпкердің рөліне үйрене алмауын, оның сезімін және тәжірибесін түсінуді көрсетеді.

Келесі, «Таныс емес және аса таныс емес адамдарға эмпатия» шкаласы бойынша алынған нәтиже мәліметтерді көрсетеміз.(сурет 6)

Сурет 6. "Таныс емес және аса таныс емес адамдарға эмпатия" шкаласы бойынша эмпатиялық тенденциялардың пайыздық қатынасы ("Эмпатия деңгейін диагностикалау" әдісі И. М. Юсупов)

Психология мамандығында оқитын студенттерімен жүргізілген әдістеменің нәтижелері бойынша келесі қорытынды жасауға болады (сурет.6.): Осы шкала бойынша респонденттердің 10% - ында эмпатияның жоғары көрсеткіші диагноз қойылған, бұл олардың басқаларға жанашырлық таныту, олардың бақытсыздықтарына, тағдырларына немқұрайлы қарамау, қажет болған жағдайда адамды тыңдауға және көмектесуге деген ұмтылысын көрсетеді; орташа нәтиже 90% - да анықталған, бұл субъектілердің адамдарға жанашырлық, көмек көрсету және қиын жағдайларда қолдау көрсету қабілетімен сипатталатынын көрсетеді.

Студент-программистердің нәтижелері бойынша қорытынды жасаймыз (сурет.4.): Зерттелушілердің 80% - ы эмпатияның орташа деңгейін көрсетті. Бұл көрсеткіш олардың жауаптылығын, түсінуге бейімділігін, басқа адамдардың қабылдауын, тыңдау, қолдау қабілеттерін көрсетеді. Қалған 20% - бұл төмен коэффициент, бұл зерттелетін адамның басқа адамның психикалық ауырсынуын сезіну қиын екенін көрсетеді, олар көбінесе эмоционалды көріністер мен әрекеттерді түсінбейді, сонымен қатар басқалармен байланыс орнатуда жиі қиындықтарға тап болады.

Бұдан кейін, жоғарыда келтірілген 6 диагностикалық шкала негізінде біз барлық шкала бойынша жалпы ұпай санын есептей отырып, зерттелушілердің жалпы эмпатия деңгейін анықтай аламыз. Сонымен, эмпатияның жоғары деңгейі (63 – 81 балл) "психология" мамандығында оқитын субъектілердің 40% - ында және "бағдарламалау" мамандығының 10% - ында анықталды. Жоғары деңгейдегі диагноз қойылған субъектілер туралы эмпатия, олар басқалардың қажеттіліктері мен проблемаларына сезімтал, жомарт, оларды көп кешіре алады деп айта аламыз. Адамдарға шынайы қызығушылықпен қарайды. Эмоционалды түрде жауап береді, тез байланыс орнатады және басқалармен ортақ тіл табады. Әдетте, мұндай адамдар қақтығыстардың алдын алуға және ымыралы шешімдер табуға тырысады. Айналасындағылар оларды шын жүректен бағалайды. Жақсы сынды өз атына ауыстырады. Оқиғаларды бағалауда олар аналитикалық тұжырымдарға қарағанда өздерінің сезімдері мен түйсіктеріне көбірек сенеді. Олар адамдармен жалғыз емес, жұмыс істегенді жөн көреді. Үнемі өз іс-әрекеттеріне әлеуметтік мақұлдауды қажет етеді.

Эмпатияның орташа деңгейі (37 – 62 балл) екі мамандық бойынша оқитын респонденттердің 50%-да бірдей анықталды. Бұл деңгей еқатты сезімталдықты көрсетпейді. Тұлға аралық қарым-қатынаста адам өзінің жеке әсерлеріне сенуден гөрі басқаларды іс-әрекетіне қарап бағалауға бейім болады. Бұл құндылықтарға ие адамдар эмоционалды көріністерге бөтен емес, бірақ көбінесе олар өзін-өзі бақылауда болады. Қарым-қатынаста олар мұқият, олар сөзбен айтылғаннан гөрі көбірек түсінуге тырысады, бірақ сезімдердің шамадан тыс төгілуімен олар шыдамдылықты жоғалтады. Олар өз көзқарасын білдірмеуді жөн көреді, оның қабылданатынына сенімді емес. Көркем әдебиетті оқығанда және фильмдерді көргенде олар көбінесе кейіпкерлердің эмоцияларына емес, әрекетіне бағынады.

Эмпатияның төмен деңгейі (12 – 36 балл) «психология» мамандығы бойынша оқитын респонденттердің 10%-да және «программист» мамандығының 30%-ында байқалады. Эмпатия көріністерінің осы сандық құндылықтарымен адамдар адамдармен байланыс орнатуда қиындықтарға тап болады, олар шулы компанияда өздерін ыңғайсыз сезінеді.

Басқалардың іс-әрекетіндегі эмоционалдық көріністер кейде олар үшін түсініксіз және мағынасыз болып көрінеді. Көбінесе олар адамдармен жұмыс істегеннен гөрі, белгілі бір жағдайда жалғыз ізденуді қалайды. Мұндай адамдар нақты тұжырымдар мен ұтымды шешімдерді жақтайды. Олардың достары аз болады, ал олардың арасында жүргендер сезімталдық пен ұқыптылықтан гөрі олардың таза ақыл-ойы мен іскерлік қасиеттері үшін көбірек бағаланады. Көбінесе өздерінің бөтендігін сезінетін сәттер болады. Бірақ егер олар ашылып, жақындарының мінез-құлқына мұқият қарай бастаса және олардың қажеттіліктерін өздеріне тән деп қабылдаса, мұны түзетуге болады.

Қойылған болжамды тексеру үшін біз Манн-Уитни U-критерий көмегімен әдіс нәтижелерін тексердік.

Біз, келесі нәтижелерге қол жеткіздік:

Шкалалар	Эмпирикалық мәнділік
Ата-анаға эмпатия	Uэмп.= 29, мәнділік мәнді емес аймақта орналасқан
Жануарларға эмпатия	Uэмп.=11.5, мәнділік мәнді аймақта орналасқан
Қарт адамдарға эмпатия	Uэмп.=25.5, мәнділік анықталмаған аймақта орналасқан
Балаларға эмпатия	Uэмп.=23.5, мәнділік анықталмаған аймақта орналасқан
Көркем әдебиет кейіпкерлеріне эмпатия	Uэмп.=26, мәнділік анықталмаған аймақта орналасқан
Таныс емес және аса таныс емес адамдарға эмпатия	Uэмп.=27, мәнділік анықталмаған аймақта орналасқан

Эмпатикалық тенденциялардың жалпы деңгейіне сәйкес, осындай нәтижелер:

Uэмп. =16.5 $p \leq 0.01=19$, $p \leq 0.05=27$. Алынған эмпирикалық мәнділік Uэмп. = 16.5, мәнді аймақта орналасқан. Айырмашылық сенімді.

Осылайша, Манн-Уитнидің U-критерийін тексеру арқылы біздің зерттеуіміздің болжамы расталды. Студент-психологтар мен студент-программистер эмпатия деңгейінде айырмашылықтар бар, атап айтқанда: психология бағытында оқитын студенттердің эмпатия деңгейі программист студенттердің эмпатия деңгейінен жоғары.

Қорытынды:

1) зерттеуден кейін эмпатия сияқты тұлғалық қасиет екі үлгідегі студенттерде де жақсы дамыған деп айтуға болады.

2) психолог студенттеріндегі эмпатияның жалпы деңгейі программист студенттердің деңгейінен асып түседі.

3) біз ұсынған болжам Манн-Уитнидің U-критерийі көмегімен расталды. Психолог студенттері мен программист студенттердің эмпатия деңгейінде айырмашылықтар бар, атап айтқанда: психология бағытында оқитын студенттердің эмпатия деңгейі программист студенттердің эмпатия деңгейінен біршама жоғары.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

Reference

1. Boiko V.V. *Energiya emotsiy v obshchenii: vzglyad na sebya i na drugikh.* - M., 2005. s.79.
2. *Semenovskikh T.V. Pedagogicheskaya psikhologiya: ucheb. posob.* – Tyumen': TyumGU, 2013. S.219.
3. Plotnikov L.D., Chikova O.M. *Psikhologicheskaya struktura professional'noy kompetentnosti uchiteley.* // *Teoriya i praktika obshchestvennogo razvitiya: Nauchnyy zhurnal RAN.* 2014. №15. S. 120-126.
4. *Semenovskikh T.V., Maslyakova V.A. Vliyaniye emotsional'nogo intellekta na vybor taktiki samoprezentatsii studentami napravleniya podgotovki «Psikhologiya»* // *Sovremennyye nauchnyye issledovaniya. Vypusk 2.* / Pod red. P.M. Goreva i V.V. Utomova. – Kontsept. – 2014. – Prilozheniye № 20. – ART 54961. – URL: <http://e-koncept.ru/2014/54961.htm> – Gos. reg. El № FS 77- 49965. – ISSN 2304-120X.

5. Meshcheryakov B., Zinchenko V. *Bol'shoy psikhologicheskiy slovar'* / Sost. i obshch. Red. B. Meshcheryakov, V. Zinchenko - SPb.: praysm-YEVROZNAK, 2004. – 672 s.
6. Klimova, I.V. *Znachenije empatiynogo potentsiala v regulyatsii povedeniya* :dis. . kand. psikhol. nauk : 19.00.05 / I.V. Klimova. Sankt-Peterburg, 2002. - 139 s.
7. Gavrilova T.P. *Analiz empatiynykh perezhivaniy mladshikh shkol'nikov i mladshikh podrostkov* // *Psikhologiya mezhlichnostnogo poznaniya* / Pod red. A.A. Bodaleva. – M., 1981. S. 122-138.
8. Il'in Ye.P. *Emotsii i chuvstva*. 2-ye izd. – SPb.: Piter, 2013. S. 390.
9. Yusupov I.M. *Psikhologiya empatii: Teoreticheskiye i prikladnyye aspekty*. – SPb., 2006. S. 5-27.